

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยถือเป็นอีกสาขาหนึ่งทางเศรษฐกิจที่สำคัญในยุคปัจจุบัน เนื่องจากสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศปีละหลายแสนล้านบาท โดยมีความเชื่อมโยงกับหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นวัตถุดิบในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชม ทรัพยากรการท่องเที่ยวคือ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติอันงดงาม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผสมผสานอยู่ในวิถีของประชาชนในท้องถิ่น (สุชาวดี, 2554) ซึ่งฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่สำคัญคือ ทรัพยากรป่าไม้ที่สามารถนำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของประเทศ

ทรัพยากรป่าไม้นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทหนึ่งที่มีคุณประโยชน์กับมนุษย์อย่างมากมายอันเป็นแหล่งสนับสนุนปัจจัยการดำรงชีวิตของชุมชนซึ่งคำว่า “ป่าไม้” ในทัศนคติของชาวบ้านไม่ได้หมายถึงเนื้อไม้เท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญต่อชุมชนทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม อาหาร สมุนไพร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย การเลี้ยงสัตว์ รวมถึงน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และน้ำสำหรับการเพาะปลูกด้วย (ปริศนา, 2543 อ้างถึงใน ประภาพรณ, 2545) สำหรับในปัจจุบันยังพบว่ามียังมีหลายชุมชนในประเทศไทยที่ยังมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างกว้างขวาง โดยแต่ละชุมชนย่อมมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไป กลุ่มคนในหลายพื้นที่ที่มีองค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน ชุมชนหลายแห่งสร้างกฎเกณฑ์อย่างไม่เป็นทางการเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ รูปแบบในการจัดการมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสภาพท้องถิ่น ชาวบ้านหลายแห่งเข้าใจถึงความสำคัญของป่าและเชื่อว่าป่าเป็นระบบการผลิตของคนในชุมชน (สรระเสริฐ, 2542)

ดังเช่นพื้นที่ป่าต้นน้ำบางเหียงซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเขาปู่เขายอดในความดูแลของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขายอดที่ ขป.10 (อ่างเก็บน้ำวังเลน) มีเนื้อที่ซึ่งชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ประมาณ 4,500 ไร่ (สากล, (สัมภาษณ์) 10 ตุลาคม 2553) วิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบพื้นที่ป่านั้นมีการพึ่งพิงป่าในด้านต่างๆ ได้แก่ การใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งยารักษาโรคและดูแลสุขภาพ การใช้ประโยชน์เพื่อหาวัสดุสำหรับนำมาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ใน

ชีวิตประจำวันและเครื่องใช้ในครัวเรือน และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การใช้ประโยชน์เพื่อเป็น แหล่งอาหารซึ่งป่าเปรียบเหมือนกับตลาดนัดขนาดใหญ่ของชาวบ้านในการเลือกสรรทรัพยากร ทั้งพืชและสัตว์สามารถนำมาประกอบการอาหารทั้งอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ (สุวิทย์, (สัมภาษณ์) 4 ตุลาคม 2553) และแหล่งเก็บรวบรวมพันธุ์กรรมตามธรรมชาติโดยตรงที่จำเป็นต่อ ครัวเรือนซึ่งช่วยให้การเกิดการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน ชาวบ้านในชุมชนต้องการอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และแหล่งต้นน้ำให้อยู่คู่กับชุมชนจึงมีการเดินสำรวจป่าเป็นประจำและมีการจัดทำเส้นทางไว้ สำหรับเดินหาของป่า เก็บสมุนไพรและพืชมาทำเครื่องจักสาน จากกิจกรรมดังกล่าวชาวบ้านใน พื้นที่จึงเกิดแนวคิดที่จะมีการพัฒนาเส้นทางเพื่อให้เยาวชน คนในพื้นที่ได้เข้าไปสัมผัสกับผืนป่า โดยตรงทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำว่า “ป่า” เพิ่มขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ธรรมชาติ แหล่งการท่องเที่ยวภายในผืนป่าของชุมชน โดยมีการนำปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นผู้ ถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเริ่มแรกชาวบ้านได้นำกลุ่มเยาวชนเข้าไปสัมผัสกับป่าต้นน้ำดังกล่าว แต่การ จัดกิจกรรมในแต่ละครั้งไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน และยังไม่มีสื่อหรือเอกสารที่เป็นข้อมูลที่บ่งบอก ความน่าสนใจของธรรมชาติที่มีอยู่ในป่าต้นน้ำแห่งนี้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชน และ นักท่องเที่ยวที่มาจากภายนอกมีความสนใจที่จะมาเยี่ยมชม (สุวิทย์, (สัมภาษณ์) 30 มีนาคม 2554)

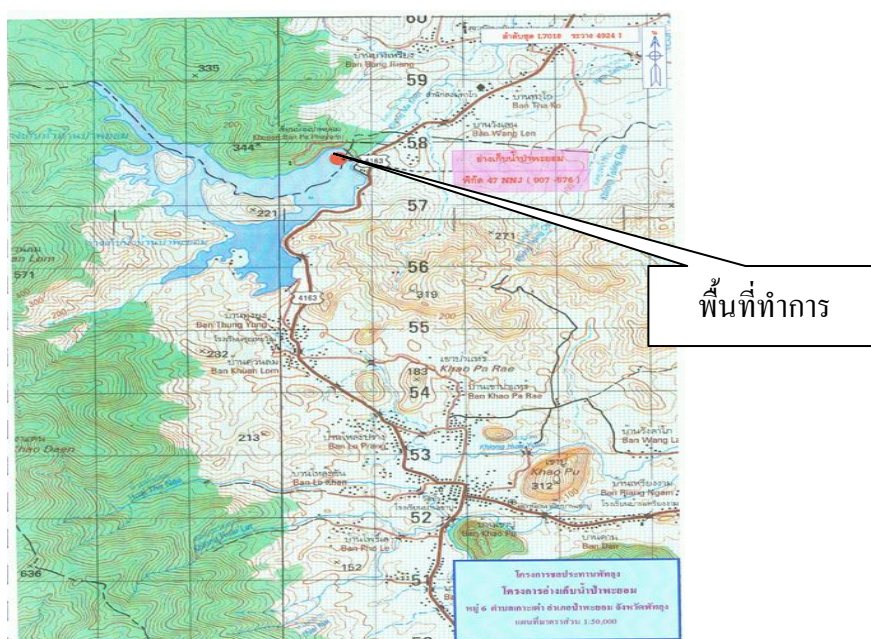
ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้โดยมีเป้าหมายของ การศึกษาเพื่อสำรวจและสร้างรูปแบบเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประกอบกับกิจกรรมสื่อความหมาย ที่เชื่อมโยงกับการเป็นใช้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของป่าต้นน้ำบางเหียงด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในรูปแบบของการสื่อความหมายที่เน้นศักยภาพของคนในชุมชนทั้งเยาวชนและปราชญ์ ชาวบ้านผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นผู้สื่อความหมายซึ่งเป็นรูปแบบของการจัดการทรัพยากรโดยการ มีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นแนวทางอย่างหนึ่งที่จะให้ความรู้แก่ ประชาชนทั่วไปและสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติของชุมชนซึ่งเป็นการกระตุ้นให้บุคคลที่ เข้าไปสัมผัสกับป่าได้เข้าใจและตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับความเพลิดเพลิน และความประทับใจบนความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรป่าต้นน้ำบางเหียง โดยผ่าน กิจกรรมที่มีป่าเป็นสื่อกลางของการถ่ายทอดความรู้ และขยายผลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่ง เป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในป่าต้นน้ำบางเหริยง ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติและจุดสื่อความหมายที่เชื่อมโยงกับการใช้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ

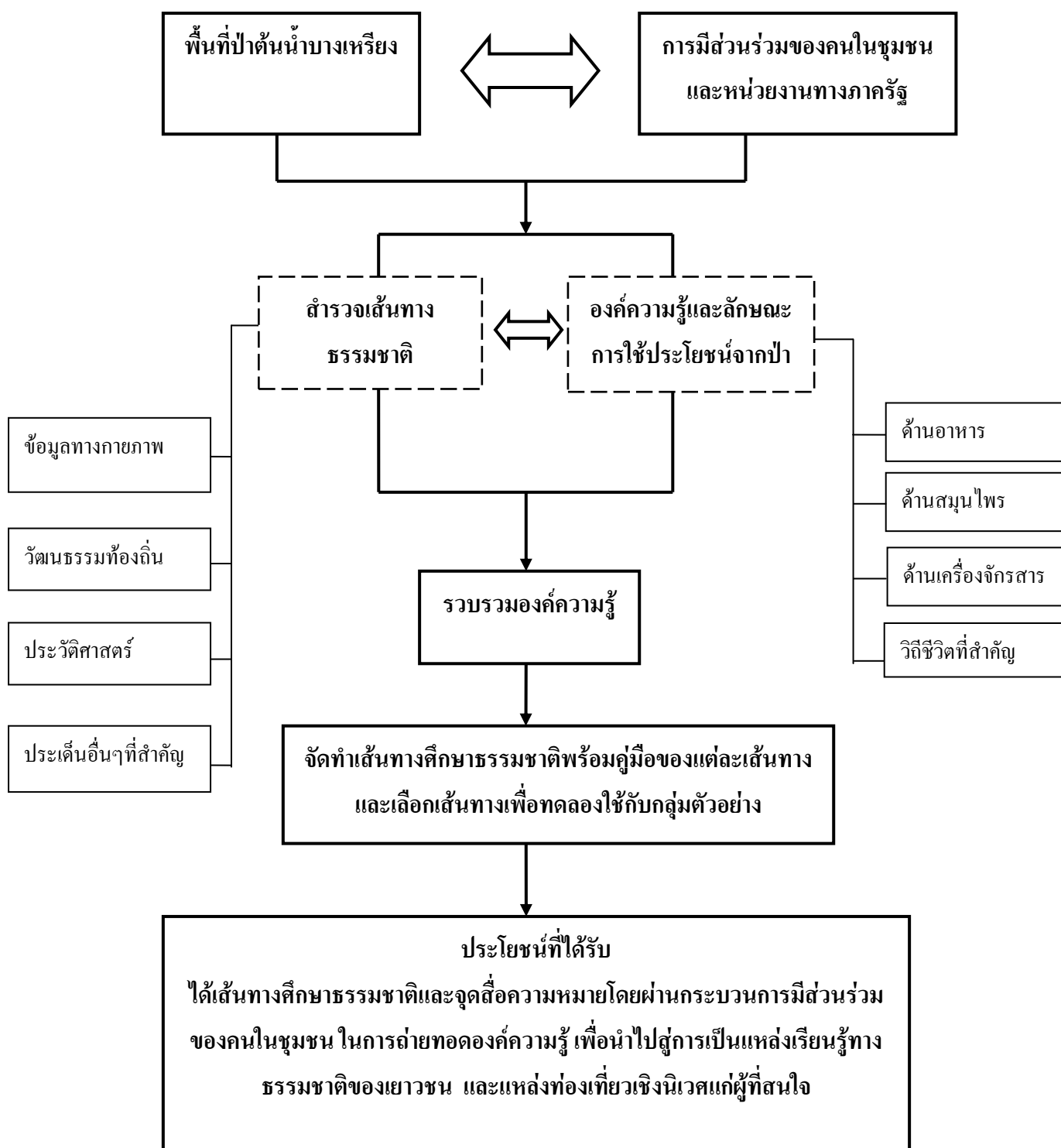
3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษารั้ครั้งนี้กำหนดพื้นที่ศึกษาคือ ป่าต้นน้ำบางเหริยง ตำบลเกาะเต่า อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ (ภาพที่ 1) และเลือกใช้เส้นทางธรรมชาติที่ชาวบ้านในชุมชนยังคงใช้ประโยชน์อยู่ในปัจจุบัน จากนั้นเมื่อเลือกเส้นทางศึกษาธรรมชาติได้แล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานมาจัดทำเป็นคู่มือศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าต้นน้ำบางเหริยงพร้อมชนิดของสื่อและกิจกรรมการสื่อความหมายโดยรูปแบบของการสื่อความหมายที่เน้นศักยภาพของคนในชุมชนทั้งเยาวชนและปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นผู้สื่อความหมาย

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษาป่าต้นน้ำบางเหริยง ต.เกาะเต่า อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง
ที่มา: ศูนย์สารสนเทศ สำนักชลประทานที่ 16 (2550)

4. กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวความคิดโครงการวิจัย

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัย และสร้างทีมวิจัยในชุมชนเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในพื้นที่
2. ข้อมูลที่ได้คือ เส้นทางศึกษาธรรมชาติและกิจกรรมสื่อความหมายด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เชื่อมโยงกับการใช้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพโดยรวมในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์
3. เส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นประเภทหนึ่งของเส้นทางสื่อความหมายซึ่งเป็นเครื่องมือทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปและสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติของชุมชนซึ่งเป็นการกระตุ้นให้บุคคลที่เข้าไปสัมผัสกับป่าได้เข้าใจและตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับความเพลิดเพลินและความประทับใจบนความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรป่าต้นน้ำบางเหี่ยง
4. ผลที่ได้จากการศึกษาเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากป่าซึ่งเป็นการสร้างความรู้และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วยการใช้ฐานของทรัพยากรในท้องถิ่นและนำไปสู่การขยายผลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป